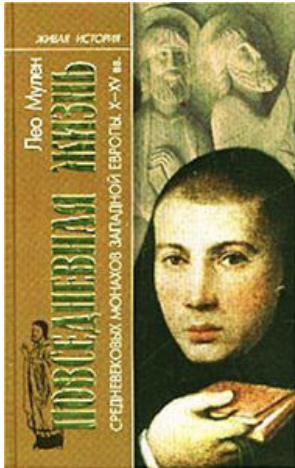


о. Андрій Нискогуз



Плоди праці бджілки-письменника, наче солодкий мед, зібрані в один вулик цієї книги. І побут, і їжа, і одяг, і звичаї монахів Середньовіччя – усе під однією палітуркою.... Направду, «Повсякденне життя монахів Західної Європи. X-XV століття» Лео Мулена – то енциклопедія монашества. Недарма Лео Мулена (1906-1996) визнано «асом» в царині історії та соціології релігії. Бельгієць черпав із найрізноманітніших джерел: збірників звичаїв і літописів, листів засновників орденів і житій святих тощо... Та серед усього того розмаїття для вас, гурманів «красного письменства», я обрав на «дегустацію» найдобірніший нектар: сім маловідомих фактів про побут монахів Середньовіччя. Сподіваюся, вони стануть всього лише добрим «аперитивом», який пробудить ваш апетит до самої страви...

1. «Засвіт встали монашеньки...»

Монахи спиналися на ноги з першими півнями (5:45-6:00). Але то не дивина. У Середньовіччі й миряни прокидалися щойно на світ благословилося, а монахи - й поготів. На додачу до «жайворонячого» підйому, уся ніч братії була «покремсана» вставаннями на молитовні чужання... Ось типовий нічний графік Ключійського ордену в період рівнодення (квітень і вересень):

12:30 – Всеношна

Близько 2:30 – Знову до сну.

Близько 4-ої. – Утреня.

Близько 4:30 – знову по ліжках.

Близько 5.45 – 6.00 – остаточний підйом (зі сходом сонця), туалет.

Саме інокам належало молитися тоді, коли ще весь світ спить: своєю безнастанною молитвою «ангелів во плоті» вони «духовним щитом боронили вселенну». Якось корабель короля Філіппа Августа (XII-XIII) настиг на морі шторм. Король велів усім молитися: «Якщо зуміємо втриматися, аж поки в монастирях розпочнеться Утреня, то будемо врятовані, адже монахи почнуть молитву й нас замінять».

Як вам нічка? Згадуйте про нічний розпорядок Ключійського ордену, коли ліньки вставати на роботу, чи в універ, чи до школи...

2. «Снідати чи не снідати – ось питання!»

Усідатися до трапези монахам дозволялося не раніше полудня... Ось чому «сніданок» французькою та іспанською («déjeuner» та «desayuno» відповідно) буквально означає «перервати піст». Їли монахи лише двічі на добу. Буденний раціон монаха складали ситний обід і легка вечірня перекуса. У період же постів підкріплялися лише один-єдиний раз (!).

3. Чування чуванням, а сієста - то святе...

У всіх старих статутах дозволявся денний перепочинок. Нічого дивуватися, адже вночі іноки спали небагато і переривчасто. До того ж не варто забувати, що бенедиктинський устав (саме він ліг в основу більшості уставів західноєвропейських монастирів) складали в сонячній Італії. А хто бував у цих краях, приблизно знає, що може означати слово «спекотно»... «Сієста» влітку могла тривати навіть до двох годин.

4. «...підперезавши стан вашого ума...» (1 Пт 1,13)

Монахи носили пояс. Завжди. Навіть спали підперезані ним. Пояс був євангельським нагадуванням: «Нехай будуть підперезані ваші стегна» (Лук 12,35). Він, з одного боку, свідчив про готовність ченців щомиті піднятися за словом Божим, а з іншого, – натякав на дотримання чернечого обіту ціломудрія.

5. Про принців монахів на білих конях віслюках

У феодальному світі Середньовіччя верхи на коні їздили лише «благородні». Простолюду ж годилося ходити пішки. Хоча в монаших чинах було чимало ченців, які походили з багатих родин, ходили вони зазвичай на своїх двох. Бо кінь – то розкіш і надмірність. Поширеною була також практика їздити на віслюку (серед тринітаріїв) або на мулі (у кармелітів). То був вияв монашого смирення й убогства во Христі.

6. Лас-Вегас: «монахам вхід заборонено!»

Ігри в монастирях були заборонені навіть під час відпочинку. Поза законом оголошено навіть невинні шахи й нарди (їх тоді ще в далекому XV ст. звали «трік-траками»). Одні лише тамплієри були хоч трохи «грайливішими» й дозволяли гру в «класи» (різновид настільної гри з фішками) та ще сяку-таку дешицю подібних забав. Але, певна річ, – жодних ставок! Гра в кості в Клюнійському монастирі (Франція) розцінювався як повноцінний злочин, за який могли відлучити від Церкви (!) поряд із такими гріхами, як... звернення до цивільного суду, вимагання вигаданих боргів або ж розпушта...

7. Сакрум сіленціум, або Як монахи мову жестів вигадали

Читаючи послання Якова: «Язика ж ніхто з людей не може вгамувати» (Як 3,8), розумію, що й монахи теж були людьми... «Ангелам во плоті» подобало стримувати не лише черево від їжі, повіки від сну, а й також язика від базікання... Така практика «анти-пустослівного» посту звалася «*sacrum silentium*» (тобто «священною мовчанкою»). Але якось «комунікувати» хоч-не-хоч треба... І щоб не порушувати «безмовної тиші обителі» монахи впродовж століть випрацювали мову жестів. Кожен монастир мав свій унікальний «діалект».

На позначення «молока», наприклад, монах клав мізинець до рота, як це роблять діти. «Хліб» показували, малюючи великим пальцем руки коло, притиснувши до цього ж таки пальця двоє інших. Одним і тим же жестом позначали і форель, і жінку: проводили пальцем від однієї брови до іншої. Жест імітував головну пов'язку тодішніх представниць прекрасної статі. «Але до чого тут форель?» – спитаєте. Справа в тому, що «форель» французькою – жіночого роду (як, утім, й інші риби). Той-таки «міжбровний» жест служив для позначення Пресвятої Діви Марії...

Тут, мабуть, і мені варто згадати про цінність «священної мовчанки» й дати спочити своїм пальцям. Бо ж на якому пункті, як не про «sacrum silentium», найбільше-таки пасує замовкнути?

А кому ж із вас «аперитива» не досить,
автор цієї статті вас до «столу» просить!
Книгу в інтернеті шукайте –
І споживайте!

о. Андрій НИСКОГУЗ, Наше християнське визволення // СЛОВО №1 (85),
березень-травень 2021